

Azərbaycanda mədəni müxtəlifliyin turizmin inkişafında rolu

“Dini və etnik müxtəlifliyimiz bizim böyük sərvətimizdir”

İlham Əliyev,
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Vüsalə Aliyeva,
Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında
Dövlət İdarəçilik Akademiyasının magistrantı

20-ci əsr ərzində turizm və mədəniyyət destinasiyanın ayrı-ayrı aspektləri kimi nəzərdən keçirilirdi. Mədəni sərvətlər yerli əhalinin təhsili ilə əlaqəli olan, yerli və ya milli mədəni kimliklərin əsasını təşkil edən irsin bir hissəsi hesab edilirdi. Digər tərəfdən turizm gündəlik həyatdan və yerli əhalinin mədəniyyətindən ayrı, əsasən istirahət ilə əlaqəli bir fəaliyyət kimi qiymətləndirilirdi. Bu yanaşma 20-ci əsrin sonlarına doğru dəyişməyə başladı. Belə ki, turistləri cəlb etməkdə mədəni sərvətlərin rolu açıq-aydın görünməyə, xüsusən 1980-ci illərdən başlayaraq “mədəni turizm” bir çox ölkələr üçün iqtisadi inkişafın əsas mənbəyinə çevrilməyə başladı.

Mədəniyyət və turizm arasında artan artikulyasiyanı bir çox faktorlar təşviq edirdi. Belə ki, qloballaşan dünyada mədəni müxtəlifliyə və qeyri-maddi mədəni irsə artan maraq, təhsil səviyyəsinin yüksəlməsi ilə əlaqəli artan mədəni kapital, inkişaf edən regionlarda yaşlanan əhalinin bilavasitə mədəni sərvətləri daha dərinədən tanımaq arzusu, digər mədəniyyətlərlə daha asan tanış olma imkanı, yeni texnologiyalar vasitəsi ilə mədəniyyət və turizm haqqında məlumatların daha əlçatan olması əhalinin məşğulluğunu və gəlirini stimullaşdıran mədəni turizmin inkişafına gətirib çıxardı. Nəticədə, mədəniyyət turizm məhsulu aspektindən daha çox istifadə edilməyə, turizm isə mədəni irsi və mədəni istehsalı dəstək vasitəsi kimi mədəni inkişaf strategiyalarına inteqrasiya edilməyə başlandı. Turizm və mədəniyyət arasındakı bağlılıq bu iki element arasında birbaşa əlaqəni təşviq edən əsas səbəb oldu. Bu əlaqə həm də dünya iqtisadiyyatı üçün çox əhəmiyyətlidir.

Belə ki, İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatının hesablamalarına əsasən 2006-cı ildə dünya xidmət ixracında turizmin payı 30 faiz olmuşdur. Azərbaycanda isə 2008-2017-ci illərdə turizmin xidmət ixracında xüsusi çəkisi 12.3%-dən 64.3%-ə yüksəlmişdir. Eyni zamanda mədəniyyət və yaradıcılıq da iqtisadi artımın mühüm hərəkətverici qüvvələridir. Belə ki, ABŞ, Avstraliya, Böyük Britaniya, Fransa və Kanadanın iqtisadiyyatında mədəniyyət sahəsinin payı ümumi iqtisadiyyatın 3-6 faizini təşkil etmişdir.

Mədəni sərvətlər və turizm arasında bu bağlılıq, mədəni sərvətlərdən turizm resursu kimi qavranılması “mədəni turizm” anlayışının meydana çıxmasına səbəb oldu. BMT-nin Ümumdünya Turizm Təşkilatının “Turizmdə anlayışlar” sənədində mədəni turizmin anlayışı səyahət edilən ölkənin (yerin) maddi və qeyri-maddi mədəni irsi ilə tanışlıq məqsədi daşıyan turizm növü kimi müəyyən edilmişdir. Mədəni turizm regionların mədəni irsini, əhalisinin həyat tərzini, tarixini, incəsənətini, memarlığını, dinini və s. əhatə edir. Mədəni turizm şəhərlərdə, həmçinin kənd yerlərində tarixi məkanlara, mədəniyyət obyektləri olan qoruqlara, abidələrə, muzeylərə, teatrlara, köhnə və yeni memarlıq nümunələrini, eləcə də yerli əhalinin həyat tərzini və milli dəyərlərini əks etdirən festivallara və bayramlara ziyarəti nəzərdə tutan turizm növüdür. Turizmin bu növü bütün dünyada artıq kifayət qədər məşhurlaşmışdır. Ölkəmizin mədəni turizm potensialına Bakıda incəsənət qalereyaları, milli musiqi növü – muğam, yaxşı inkişaf etmiş dünya caz musiqisi, milli və xarici rəqslər, ləziz dada malik zəngin mətbəx, bütün fərqli dini və dünyəvi görüşlərə tolerant yanaşma nümunə kimi göstərilə bilər. Tarixi marşrutlar da (məsələn, Böyük İpək Yolu, məşhur hərbi yürüşlər, tarixi döyüş yerləri və s.) mədəni turizmin bir hissəsi olmaqla müxtəlif əraziləri əhatə edir.

Bu gün mədəni turizm global turizm bazarının ən geniş və sürətlə inkişaf edən sahəsidir. Turistlərin zövqünə uyğun əlavə xüsusiyyətlərin nəzərə alındığı tarixi və mədəni xarakterli turizm marşrutları dünyada daha yaxşı qəbul olunur və bu səbəbdən Azərbaycan Respublikası üçün də potensial turizm məhsulu kimi qəbul edilə bilər. Ziyarət edilən mədəni irsə aid ərazinin ümumi aurası, məşhur insanlarla bağlılığı, ideyalar və hadisələr, bir sözlə həmin yerin mədəniyyəti, tarixi və adət-ənənələri kimi qeyri-maddi faktorlar turistləri daha çox cəlb edir.

Bu gün Azərbaycan muzeyləri, teatrları, arxeoloji və tarixi yerləri, musiqi və gastronomiyası və s. bənzərsiz və müxtəlif mədəni irsi ilə regionda əsas mədəni turizm destinasiyalarından biridir.

Azərbaycanın mədəni irs nümunələri həyatımızı zənginləşdirir, mədəni və yaradıcı sahələrimizə ilham verir. Azərbaycanın əsas turizm destinasiyasına çevrilməsi ölkənin iqtisadi və sosial inkişafına, məşğulluq səviyyəsinin artmasına və əhalinin həyat səviyyəsinin daha da yüksəlməsinə gətirib çıxararır.

Azərbaycan çoxmillətli və çoxkonfessiyalı ölkədir və bu aspektdən turistləri daha çox cəlb edir. Burada bütün dinlərin və etnik qrupların nümayəndələri sülh və əminamanlıq şəraitdə yaşayırlar. Bu mədəni müxtəliflik turistlərin davranışlarına və yerli əhalinin adət-ənənələrinə birbaşa təsir göstərir. Bu onunla əlaqəlidir ki, mədəni müxtəliflik çox vaxt adət və ənənələrdə öz əksini tapır və bu da mədəni dəyərləri özündə cəmləşdirən turizmin cəlbədiciliyini artırır. Mədəni müxtəliflik turistlərlə yerli əhali arasında körpü yaradır. Turizm mədəniyyətin və adət ənənələrin qorunub saxlanılmasına və təbliğinə, eləcə də dünyada sülhün, sosial harmoniyanın təmin edilməsinə kömək edə bilər. Turizm bəzi ənənəvi üsul və məhsulları saxlamışdır, çünki həmin məhsullar turistlər üçün maraqlıdır və onları almağa hazırdırlar. Bu baxımdan turizm turistlər və yerli əhali arasında mədəni mübadiləni təşviq etdiyi üçün həqiqətən faydalıdır və mədəniyyətə müsbət təsir göstərir, bununla da iki qrup arasındakı anlaşmanı inkişaf etdirir.

Azərbaycanın ərazisində mədəni irs nümunələrinin mədəni turizmin inkişafı üçün bir resurs olaraq görülməsi, təhlil edilib turizm məhsuluna çevrilməsi ölkədə turizmin inkişaf perspektivinin çox vacib bir müzakirə mövzusu kimi önə çıxır. Belə ki, hər şeydən əvvəl mədəni irs nümunələrinin tərkibi və özünəməxsusluğuna, səciyyəvi xüsusiyyətlərinə nəzər yetirdikdə, onların elmi-metodiki təsnifatlaşdırma işini apardıqda Azərbaycanın digər qonşu ölkə və regionlara nisbətən mədəni müxtəliflik cəhətdən daha rəngarəng və çoxçalarlı mədəni turizm resurslarına sahib olduğu aydın olur. Bununla yanaşı, bu mədəni müxtəliflik həm daşınar, həm də daşınmaz mədəni sərvətlərin dayanıqlı və harmoniya şəklində inkişaf edib bir kompleks əmələ gətirdiyi, “ölü” deyil, yaşayan irs nümunələrinin cəmi olduğunu, Azərbaycanın tolerant və multikultural ölkə kimi təqdim edilməsinin sosial və mədəni bazasının necə möhkəm olduğunu sübut edilir. Məhz buna görə də, Azərbaycanın ərazisində həm müxtəlif tarixi dövrlərə aid dövlət və imperiyaların (Səfəvi, Osmanlı, Sasani, Çar Rusiyası və s.), müxtəlif dini və konfessional qrupların (xristianlıq, islam, iudizm, zərdüştlük, alban paqan inancları, türk xalqlarına aid şamanizm və s.), müxtəlif tarixi proseslərlə əlaqədar Azərbaycan ərazisində mövcud olmuş, müvəqqəti yaşamış, müxtəlif köç proseslərinə məruz qalmış, hazırda mövcud olan kiçik avtohton xalqların (alban-udi, qafqazdilli xalqlar, almanlar, hindlilər, polyaklar və s.) tarix və mədəniyyətinə aid müxtəlif maddi və qeyri-maddi irs nümunələrinin qorunması, inkişafı və dövlət mühafizəsinə götürülməsi mədəni turizmin inkişaf potensialının daha da artmasına müsbət mənada təsir göstərir. Həmçinin, müxtəlif müsəlman məzhəb və təriqətlərin tarixi ilə əlaqədar olmuş sufi xanəqah, zaviyələr və türbələr, xalq dini inanclarına, folklor, şifahi və yazılı xalq ədəbiyyatına aid pirlər, ziyarətgahlar, müqəddəs şəxsiyyətlərlə bağlı məzar yerləri (məsələn, Şamaxı şəhərində Nəsiminin qardaşı Şeyx Xəndana aid türbə), lokal ənənələrlə bağlı təbiət abidələri (çoxəsrlək xan çinarı və digər ağaclar), multikultural tarixi keçmişimizə bariz nümunə olan festivallar (məsələn, Gürmükoba festivalı) bugünə qədər mədəni və tarixi dəyəərə sahib elmi-tədqiqat obyektləri olaraq təhlil edilsə də, artıq mədəni turizm resursları kimi turizm sənayesinin diqqətini cəlb edir, turizm məhsuluna çevrilirlər.

Təsadüfi deyildir ki, ziyarətçilər bir turizm destinasiyası kimi inkişaf edən Şəkinin digər memarlıq abidələri, qeyri-maddi irs nümunələri (folklor, sənətkarlıq və diyarşünaslıq) ilə yanaşı Qafqaz Albaniyasına aid tarixi irs obyektlərini (Bideyiz və Zəyzid kilsələri, Kiş kəndində yerləşən məbəd, Təpəbaşı nekropolu və s.) də ziyarət edirlər.

Mədəni müxtəlifliyə aid elementlərin turizm resursu kimi istifadə edilərək mədəni turizm məhsuluna çevrilməsi Azərbaycanda turizm sənayesinin gələcək inkişaf perspektivi üçün həm də ona görə əhəmiyyətlidir ki, dünya miqyasında turizm bazarında ölkələr arasında artan kəskin rəqabətlik mühitində ölkəmiz turizm məhsullarının yeknəsəkliyindən azad olmaq, məzmunca daha fərqli, turizm təcrübəsi nöqtəyi-nəzərdən daha orijinal məhsullarla fərqlənmək, ziyarətçilər üçün turizm məhsulları təkliflərinin yaş kateqoriyası və maraq dairələrinə görə daha rəngarəng edə bilmək imkanı əldə edir. Turizm bazarında məzmunca daha fərqli mədəni irs nümunələrindən istifadə edilməsi maliyyə vəsaitlərinin onların dayanıqlı şəkildə qorunmasına yönəldilməsinə imkan verəcək və mədəni müxtəlifliyin ifadə formalarının daha uzunömürlü olmasına birbaşa müsbət təsir göstərəcək.